

# Macht en onmacht in relaties (1993)

## *Sieth Delhaas*

Lezing te houden voor de Begijnenhofbijeenkomst te Eindhoven op zondag 19 december 1993, alsmede een verslag van dezelfde lezing in opdracht van het Platform Vrouw en kerk, deputaatschap kerk en vrouw ten behoeve van vrouwelijke kerkelijke medewerkers en geïnteresseerde vrouwen, gehouden op 5 november 1991 in de Vredehorst te Hoogeveen.

Omdat ik – en niet een ander – vandaag hier ben uitgenodigd om het onderwerp macht en onmacht in relaties in te leiden, is het, denk ik, goed eerst te vertellen waarom ik bij dit thema betrokken ben en hoe die betrokkenheid verlopen is. Ik denk dat dit belangrijk is voor u om te weten. Niet zo maar een toevalligheid.

## Geschiedenis

- Feministische theologie jaren zeventig.
- Ontstaan *Blikopener* en cursussen
- Ontdekkingen daarbinnen en studie *Macht van de vanzelfsprekendheid* van Aafke Komter
- Conciliair proces
- Opdracht *Blikopener* vanuit kerken

Naar aanleiding daarvan ben ik ook gevraagd voor allerlei lezingen voor onder andere vrouwen in kerkeraden en kerkelijke organen in Drenthe hoe zij zich moeten opstellen tegen *mannenmacht* in de kerken.

In het kort: de lezing die ik houd is niet macht op zich. Ik heb er voor gekozen macht te behandelen zoals die aanwezig is binnen relaties in onze cultuur. En dat betekent dat de man/vrouw-verhoudingen daarin een eerste rol spelen.

Daarnaast komen nog een aantal andere machtsverhoudingen aan de orde.

Voorbeeld: theorie gevestigden en buitenstaanders van Norbert Elias en J.L. Scotson.

Ik heb dit model uit een doctoraalstudie godsdienstsociologie van mevrouw Osterman. Het gaat over een beperking van vrouwelijke predikanten binnen de Nederlands Hervormde Kerk in hun ambt: niet toegelaten tot het domineesambt, dus na afstuderen hulppredikanten, later titel vicaris uitgevonden en pas in 1967 mochten ze zich predikant noemen en de sacramenten bedienen.

Elias stelt dat het een universeel menselijk thema is dat groepen mensen die in termen van macht sterker zijn dan andere groepen



waar ze mee te maken hebben, van zichzelf denken dat ze in menselijk opzicht ook beter zijn dan die anderen, en dat zij bovendien bij degenen die minder machtig zijn het gevoel teweeg weten te brengen, dat zij in menselijk opzicht minder waard zijn, bepaalde deugden niet bezitten.

Daarbij weten de meest-machtigen vaak ook de minder-machtigen buiten hun gemeenschap en in elk geval buiten de posities met een groot machtspotentieel te sluiten. Zo'n verhouding tussen twee van elkaar afhankelijke en op elkaar reagerende groepen, waarbij de meest-machtige de ander weet buiten te sluiten en te stigmatiseren, noemt Elias een gevestigden-buitenstaanders figuratie, en hij vraagt zich af hoe zo'n figuratie mogelijk is: hoe krijgen de meest-machtigen, de gevestigden dit voor elkaar?

~~~~~

## **Verslag werkdag 5.11.1991 te Hoogeveen**

Machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen in kerkelijke structuren.

Na eerst in groepjes pogingen gedaan te hebben om aan te geven wat ons dwars zit in de machtsongelijkheid, krijgt mw. Sieth Delhaas het woord.

Door met zo'n grote groep (58) bij elkaar te zijn erkennen we eigenlijk al dat er machtsongelijkheid bestaat tussen mannen en vrouwen en het betekent ook dat we daar iets aan willen doen.

De meeste mannen ontkennen dat er zo'n probleem bestaat, dus staan vrouwen er – op een enkele uitzondering na – alleen voor.

Waarom is er tegenwoordig juist behoefte om te praten over macht? Omdat macht en onmacht overal spelen. En door de ontwikkelingen in de jaren zestig, toen gezag en macht aan de orde werden gesteld.

- Wat is macht? Een vies woord?
- Macht is een woord dat behoort tot de woordgroep van mogen.
- Macht behoort bij kracht, kunnen en vermogen.

Een omschrijving van macht is: macht is het vermogen om, al dan niet bewust, bepaalde effecten teweeg te brengen op gevoelens, houdingen, kennis, inzicht of gedrag van anderen.

Nog een omschrijving van macht is: het beïnvloeden of richting geven aan het gedrag, de gedachten en de emoties van de ander.

Macht is het beïnvloeden van de ander, die ander kan zich dus ook verzetten.

Tegelijkertijd komt dan de vraag: wat is dan onmacht?

Vrouwen voelen zich vaak onmachtig. Toch moeten we ons daarin niet vergissen.

Wij oefenen veel vaker macht uit op anderen zonder dat we ons daarvan bewust zijn. Het is heel belangrijk dat wij ons ervan bewust worden, wanneer anderen macht over ons uitoefenen en ons bewust worden wanneer wij zelf macht over anderen uitoefenen. Als macht betekent dat je iets kunt of de mogelijkheid ertoe hebt, dat jij die macht kunt aanwenden om iets tot stand te brengen.

Nog een omschrijving van onmacht is: je zodanig beïnvloed weten door de ander dat je anders leeft, denkt, praat dan je zou willen.

Een vraag aan jezelf daarbij is: hoe vaak gedraag ik me anders dan ik eigenlijk zou willen en hoe komt dat?

Macht vinden we o.a. tussen werelddmachten, ruim. Op middelgroot gebied, bijvoorbeeld binnen organisaties, kerk, clubs. En binnen klein gebied, bijvoorbeeld in gemeenschappen, families, gezinnen, tussen partners, in werksituaties.

## Bronnen van macht

Macht komt ergens vandaan. Bronnen van macht zijn:

- deskundigheid,
- formele regels,
- sancties,
- referentie,
- bezit,
- bestaande structuren en mechanismen,
- macht in taal,
- macht en maatschappij.

Als mensen geboren worden treden zij in een geschiedenis waar de macht al verdeeld is. Wie de macht heeft, wordt bepaald door de structuren, zoals de inrichting van de samenleving, de vorm van bestuur, de overheersende godsdienst, de overheersende huidskleur, de overheersende vorm van seksualiteit, de economische orde.

Al de maatschappelijke vormen zijn van invloed op de relaties tussen twee mensen.

Als we ons invoegen in de bestaande orde, zijn we ons niet bewust van de macht die via de bestaande structuren op ons wordt uitgeoefend.

Doen mensen ontdekkingen of nemen ze beslissingen die niet passen in de bestaande orde, dan worden de verhoudingen van macht en onmacht zichtbaar: vrouw gaat voor in liturgie, ouderling, predikant, scheiding, lesbisch, huidskleur.

De structuren zijn taai. Steeds meer mensen tornen aan de structuren. Om die taaie structuren te veranderen, moeten we eerst onderzoeken waarom en hoe deze zijn ontstaan. Hoe onze voorouders dachten en leefden, voelden en geloofden, waardoor ze er behoefte aan hadden deze structuren te bouwen. Om die taaie structuren te veranderen moeten we met elkaar in gesprek blijven. Hebben die structuren van nu nog geldigheid of slepen we ze maar mee uit eerbied voor het verleden of omdat we niet weten wat we er dan wel van willen maken? Als wij ander structuren willen moeten we goed beslagen ten ijs komen. We moeten studeren, onze kerkgeschiedenis kennen. Kennis is macht. Toerustingscursussen volgen en ons scholen, al ben je nog zo oud. Wij hebben een achterstand van 2000 jaar. Nu moeten wij invallen op plekken waar mannen geen zin of tijd meer hebben. Door onvoldoende ervaring kunnen wij geen andere modellen tegenover de bestaande zetten en daarmee laten we ons uit het veld slaan. Maar dat wil niet zeggen dat ons idee, onze gedachten niet goed zijn. Wij moeten zorgen dat kennis onze bron van macht wordt.

## Soorten macht

Hier is de laatste jaren veel onderzoek naar gedaan. Een belangrijk boek hierover is het boek van Aafke Komter: 'De macht van de vanzelfsprekendheid'.

Mensen schikken zich in de rollen waarin ze zitten en die door bovengenoemde structuren gegeven zijn. Het blijkt dat mensen die in dat onderzoek ondervraagd werden zich vaak van zichzelf vervreemd voelden, een andere weg opgestuurd. Dit boek wil ons helpen inzicht te krijgen hoe dat werkt. Hoe als het ware vanuit die structuur en die rollen mechanismen ontstaan waardoor je handelt zoals je handelt, terwijl je het eigenlijk niet wilt. Vanzelfsprekendheden.

Komter denkt dat de bouwwerken van machtsongelijkheid tussen de mensen af te breken zijn als de verborgen machtsverhoudingen tussen de seksen aan het licht worden gebracht.

Er komen machtsprocessen op gang als een van beide in een relatie een verandering wil. Een van de verschijnselen is dat er een belemmering kan optreden in de reactie van de ander die aan deze verandering moet meewerken.

Voorbeeld: Plan om preekrooster te veranderen, vrouwen moeten ook voorgaan.

Allemaal mooi voor elkaar. Man en vrouw gelijk, dan blijkt plotseling dat de ander dat niet wil.

Om die verandering toch op gang te brengen moeten bepaalde strategieën worden gebruikt. Strategie is a.h.w. een plan maken om het beoogde doel te bereiken.

Doordat u nadat de kerkeraad nee heeft gezegd u daar niet bij neerlegt, maar uw doel wilt bereiken omdat u van mening bent dat er ook vrouwen op het preekrooster moeten, kan er een conflict ontstaan.



## Twee soorten macht

Er zijn twee soorten macht: manifeste macht en latente macht, (zie ook de informatie). Om machtsverhoudingen te veranderen zijn er allerlei strategieën te gebruiken. Strategieën, zowel om de latente macht als de manifeste macht te doorbreken wanneer een van de partners verandering in de machtsverhouding wil. Komter heeft de strategieën genoemd naar de manier waarop iemand de verandering wil of waarop ze te werk gaat. Het blijkt dat mannen en vrouwen een eigen voorkeur hebben voor een strategie. Deze strategieën zijn niet mannelijk of vrouwelijk, maar hebben te maken met de mechanismen waardoor ons gedrag is gevormd. Het is juist een uitdaging om die strategie te gebruiken die mannen toepassen. Met eigen wapens verslaan.

Uit onderzoek blijkt dat mannen meer tevreden zijn met de bestaande situatie dan vrouwen. Vrouwen gebruiken strategieën om veranderingen aan te brengen. Mannen gebruiken strategieën om veranderingen tegen te houden. De strategieën van mannen hebben vaak meer effect, omdat hun positie vaak sterker is: meer macht, geld, status, kennis, ervaring,

deskundigheid etc. Door hun rol hebben vrouwen vaker last van schuldgevoelens, dienen, mannen ontzien, angst.

De macht van de vanzelfsprekendheid is een uitvloeisel van:

- de maatschappelijke ongelijkheid tussen mannen en vrouwen.
- de in onze cultuur heersende waardering van de verschillende seksen.
- het eigen denken daarover (gevoel van eigenwaarde / gebrek aan gevoel van eigenwaarde wordt meegebracht in het (kerke)werk.

Anja van Servellen zegt in haar boek 'De macht van de onmacht':

*Mannen en vrouwen zijn bijna niet meer in staat elkaar als gelijkwaardigen te zien omdat er in de loop van eeuwen zo'n vastgeroest beeld van elkaar is ontstaan. Mensen zijn in elkaars ogen vervormd. Een vrouw is zus, een man is zo.*

Vrouwen houden vooral een negatief zelfbeeld in stand van zichzelf.

Wat vrouwen ook doen, ze voelen zich altijd aangesproken op haar vrouw zijn.

Vrouwen moeten er voor zorgen dat ze zich anders gaan gedragen zodat het beeld dat van de vrouw bestaat wordt uitgeroeid en er een ander ontstaat van een persoon die zichzelf is.

Vrouwen gedragen zich zo omdat ze in hun jeugd boodschappen meekregen:

- Een meisje maakt geen ruzie,
- Een meisje is lief en zacht.
- Een meisje is aantrekkelijk.
- Voor een meisje is studie niet belangrijk.



Voor een meisje uit christelijke milieus komt er nog

bij: nederig, geschapen om te dienen. Door het gedrag van Eva is alle ellende door haar in de wereld gekomen.

Achter al die lessen zit macht. Als je niet mooi bent krijg je geen man, als je ruzie maakt ga je tegen de regels in en loopt het slecht met je af, etc.

De opvoedingslessen die de man meekreeg, zijn gebaseerd op een positie in de maatschappij, kost verdienen, carrière maken.

De een nederig en passief, de ander leiding geven en krachtig.

Zouden mannen zich prettig voelen in deze rol? Mannen zijn vaak niet bereid om hierover te praten. Daarom is het zo belangrijk dat vrouwen er mee begonnen zijn en proberen intermenselijke relaties, structuren etc. op een menselijke maat te brengen. De mens is onderworpen aan structuren.



Terug naar bronnen van macht. Als macht vertaald wordt naar vermogen kunnen we die bronnen positief omzetten om anderen met dat vermogen te dienen. Als jezelf. Niet vergeten.

## Macht in de bijbel

Ook het vermogen tot. Elk mens is beeld van God. Groepen mensen zijn soms eeuwenlang onmachtig geweest omdat de bijbel letterlijk is genomen. Vrouwen zoeken nu zelf meer naar de betekenis van teksten en komen tot de ontdekking dat de macht van mannen die ze toen – in de tijd dat de bijbelboeken geschreven werden – hadden, gebruikt wordt om ook tegen bijvoorbeeld vrouwen van nu - in een totaal andere cultuur - te gebruiken. Zo is de bijbel tot een machtsmiddel gemaakt.

We zouden veel meer moeten luisteren naar de gelijkwaardigheid zoals we die in het leven van Jezus en in zijn worden tegenkomen.

Ieder mens, elke vrouw is beeld van God met een eigen opdracht.

We moeten ons leren afvragen: wat is mijn taak, mijn doel in dit leven?

Geen vanzelfsprekend doel: moeder, echtgenote of een bepaald vrouwenberoep, omdat je nu eenmaal vrouw bent.

Hebben wij ons als vrouwen wel eens afgevraagd: waarom, voor welk doel heb ik dit leven uit Gods hand ontvangen?